

ONA TILI DARSLARIDA O`QUVCHILARNING OG`ZAKI VA YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH UCHUN INTERFAOL METODLAR

Nafasova Yulduz Shuxratovna

Samarqand Zarmed Universiteti, O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

E-mail: yulduz_development@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu tezis orqali ona tili va adabiyot darslarida zamonaviy interfaol metodlardan foydalanib darsni sifatli va samarali tashkil qilish haqida so'z yuritilgan. Sababi ona tili fanida, nafaqat grammatikani o'rgatish, balki o'quvchilarning fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yo'naltirilgan. Bu esa, o'z navbatida, og'zaki va yozma nutqning shakllanishi uchun muhimdir. O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda interfaol metodlar, ya'ni o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan usullar, katta ahamiyatga ega. Interfaol metodlar – bu o'quvchilarni faollikka undovchi, ularning o'zaro muloqotini va fikr almashishini rag'batlantiradigan ta'lim usullari hisoblanadi. Bunday metodlar o'quvchilarga dars jarayonida mustaqil fikrlash, o'z fikrini ifodalash, boshqalar bilan bahslashish va mulohazalarini bayon qilish imkoniyatini yaratadi.

Kalit so'zlar: interfaol metod, SWOT tahlil, T chizmasi, klasster, idrok xaritasi, sinkveyn, BBB metodi va Blits so'rov.

Abstract. This article discusses the qualitative and effective organization of the lesson using modern interactive methods in the lessons of the native language and literature. The reason is that in the subject of the native language, it is aimed not only at teaching grammar, but also at developing students' thinking and communication skills. This, in turn, is important for the formation of oral and written speech. Interactive methods, that is, methods that ensure the active participation of students, are of great importance in the development of students' oral and written speech. Interactive methods are educational methods that encourage students to be active, stimulate their communication and exchange of ideas. Such methods create the opportunity for students to think independently, express their opinions, argue with others and express their opinions during the lesson.

Key words: interactive method, SWOT analysis, T-chart, cluster, cognitive map, syncwine, BBB method and Blitz survey.

Аннотация. В данном тезисе рассматривается применение современных интерактивных методов на уроках родного языка и литературы для качественной и эффективной организации уроков. Причина в том, что предмет «родной язык»

направлен не только на обучение грамматике, но и на развитие навыков мышления и общения учащихся. Это, в свою очередь, важно для формирования устной и письменной речи. Большое значение в развитии устной и письменной речи учащихся имеют интерактивные методы, то есть методы, обеспечивающие активное участие учащихся. Интерактивные методы — это методы обучения, которые побуждают учащихся к активности, взаимодействию и обмену идеями. Такие методы предоставляют учащимся возможность мыслить самостоятельно, выражать свое мнение, дискутировать с другими и представлять свои взгляды в ходе урока.

Ключевые слова: интерактивный метод, SWOT-анализ, Т-диаграмма, кластер, когнитивная карта, синквейн, метод BBB, блиц-опрос.

Kirish. Ona tili ta'limi, nafaqat grammatikani o'rgatish, balki o'quvchilarning fikrlash va muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga ham yo'naltirilgan. Bu esa, o'z navbatida, og'zaki va yozma nutqning samarali shakllanishi uchun muhimdir. O'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda interfaol metodlar, ya'ni o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydigan usullar, katta ahamiyatga ega. Mazkur maqolada ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda foydalaniladigan interfaol metodlar haqida so'z yuritiladi va ularga misollar keltiriladi.

Interfaol metodlar – bu o'quvchilarni faollikka undovchi, ularning o'zaro muloqotini va fikr almashishini rag'batlantiradigan ta'lim usullari hisoblanadi. Bunday metodlar o'quvchilarga dars jarayonida mustaqil fikrlash, o'z fikrini ifodalash, boshqalar bilan bahslashish va mulohazalarini bayon qilish imkoniyatini yaratadi. Bu metodlar nafaqat o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, balki ularning ijodiy fikrlashini ham oshiradi. Interfaol metodlar orasida guruhlarda ishlash, rol o'ynash, munozara va diskussiyalar, taqdimotlar qilish, yozma ishlar yaratish kabi usullar o'z o'rnini topgan. Har bir metodning o'ziga xos xususiyatlari bor bo'lib, ular o'quvchilarning nutqini turli yo'nalishlarda rivojlantirishga xizmat qiladi. Ona tili darslari, o'quvchilarning til va nutqni rivojlantirish, shuningdek, analitik fikrlash va muloqot qobiliyatlarini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Dars jarayonini qiziqarli va samarali qilish uchun, pedagoglar turli xil metodlardan foydalanadilar. Interfaol metodlar ayniqsa muhim ahamiyatga ega, chunki ular o'quvchilarni faollashtiradi, o'z fikrlarini ifodalashga, tahlil qilishga va ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi. Mazkur maqolada, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda qo'llaniladigan ba'zi interfaol metodlar: “SWOT tahlil”, “T

chizmasi”, “Klaster”, “Idrok xaritasi”, “Sinkveyn”, “BBB metodi” va “Blits so'rov” haqida so'z yuritiladi.

SWOT tahlil. SWOT tahlil – bu o'quvchilarga ma'lum bir mavzu yoki masala haqida chuqur tahlil o'tkazishga yordam beradigan metoddir. SWOT tahlili asosan to'rtta qismdan iborat: kuchli tomonlar (S - Strengths), zaif tomonlar (W - Weaknesses), imkoniyatlar (O - Opportunities) va tashqi xavf xatar (T - Threats). Bu metod o'quvchilarga analitik fikrlashni rivojlantiradi va turli qarorlar yoki masalalar yuzasidan to'g'ri va ravon fikrlar bildirishga yordam beradi.

Misol: Adabiyot darsida “Kecha va kunduz” romanidagi Zebi va otasi Razzoq so'fi obrazini, “O'tkan kunlar” romanida O'zbekoyim obrazini, “Urushning so'nggi qurboni” hikoyasidagi bosh qahramon Shoikromning muammoli turmushini, “Mehrobdan chayon” romanidagi Solih mahdum personajini, “Shum bola” qissasidagi Qoravoy portretini SWOT tahlil orqali yoritish asar g'oyasini ochib berish mumkin. O'quvchilarga bu mavzu yuzasidan kuchli tomonlar (masalan, ta'limning rivojlanishi), zaif tomonlar (masalan, vaqtni behuda sarflash), imkoniyatlar (masalan, yangi bilimlarni o'rganish) va tahdidlar (masalan, noto'g'ri ma'lumotlarga duchor bo'lish) haqida fikr yuritish topshiriladi. SWOT tahlili o'quvchilarni faollashtiradi va ular turli fikrlarni tizimli ravishda muhokama qilishga undaydi.

T Chizmasi (T-Chart). T chizmasi – bu ikkita jihatni solishtirish uchun ishlatiladigan metoddir. O'quvchilarga bir mavzuga oid ikkita fikrni yoki qarorni taqqoslashda yordam beradi. T chizmasi ikki ustundan iborat bo'lib, bir tomonga bir jihat, ikkinchi tomonga esa qarama-qarshi jihat kiritiladi. Bu metod o'quvchilarga farqlarni va o'xshashliklarni aniqlashda yordam beradi. “T chizmasi” taqqoslash metodidir. Misol uchun ona tili darslaridagi bo'lishli va bo'lishsiz fe'llar, zid ma'noli so'zlar, ibora va so'zning sinonimligi, tasviriy ifoda va so'zlar ma'nodoshligi, unli va undosh tovushlar tavsifi, sifat so'z turkumidagi ijobiy va salbiy ma'no bo'yoqdorlikni taqqoslash va hokazo mavzularga keng qo'llasa bo'ladi.

Misol: "Sifat so'z turkumi" mavzusida T chizmasini yaratish. O'quvchilar bir ustunga “Jilmaydi” so'zini va ikkinchi ustunga esa “Tirjaydi” so'zini yozadilar. So'ngra sinonimlikni hosil qiladigan ushbu so'zlarning ma'no jihatlarini tahlil qilib ko'rsatadilar. Bu metod o'quvchilarga tahlil qilishni va fikrlarni o'zaro solishtirishni o'rganishga yordam beradi. T chizmasi o'quvchilarning tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Klaster. Klaster – bu o'quvchilarga bir mavzuga oid asosiy g'oyalarni va tushunchalarni tizimli ravishda bog'lash imkonini beruvchi metoddir. Klasterda o'quvchilar markaziy mavzudan boshlab, unga tegishli fikrlarni, so'zlarni va g'oyalarni

atrofga joylashtiradilar. Bu metod o'quvchilarga mavzuni kengroq ko'rib chiqish va ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Misol: "So`zning ma'nodoshligi" mavzusida klaster yaratish. Mavzu markazga joylashtiriladi va uning atrofida so`zning sinonimlari yoziladi. O'quvchilar bu orqali mavzuni ko'p jihatdan o'rganishadi. Klaster o'quvchilarning ijodiy yondashuvini oshiradi va mavzuni to'liq tushunishga yordam beradi.

Idrok xaritasi (Mind Map). Idrok xaritasi – bu vizual metod bo'lib, o'quvchilarga o'rganilayotgan mavzu yoki masala haqidagi asosiy fikrlarni tasvirlash va ularni o'zaro bog'lash imkoniyatini beradi. Bu metod o'quvchilarni mavzularni yaxshiroq tushunishga va ular haqida chuqurroq fikr yuritishga undaydi. Idrok xaritasi usuli orqali o'quvchilar fikrlarini mantiqiy ravishda bog'lab, mavzuni tizimli tarzda taqdim etadi.

Misol: "Dunyo tillari" mavzusida idrok xaritasi yaratish. Misol: mavzu markaziga "Dunyo tillari" so'zi joylashtiriladi va uning atrofidagi dunyo tillari tarmoqlarga ajratiladi. Har bir tarmoq orqali o'quvchilar til oilalari bilan tanishadilar. Idrok xaritasi o'quvchilarni o'ylashga va mavzuni bir nechta nuqtai nazardan ko'rishga yordam beradi.

Sinkveyn (Cinquain). Sinkveyn – bu qisqa va ritmik she'riy shakl bo'lib, besh qatorda mavzu haqida qisqacha fikrlar ifodalanadi. Bu metod o'quvchilarga qisqa va lo'nda tarzda fikrlarini ifodalashni o'rgatadi. Sinkveyn o'quvchilarga mavzuni qisqa, lekin to'liq tarzda ifodalash imkoniyatini beradi.

Misol: Adabiyot mavzusida sinkveyn yozish. O'quvchilarga quyidagi shaklda beshta qatorda yozish topshiriladi:

1. Birinchi qatorda – mavzu nomi. Misol:
2. Ikkinchi qatorda – ikkita sifat.
3. Uchinchi qatorda – uchta fe'l.
4. To'rtinchi qatorda – mavzuga oid bir tasvir.
5. Beshinchi qatorda – mavzu bo'yicha yakuniy fikr.

Adabiyot

Didaktik, hayotiy

O`qiladi, o`rganiladi, yoritiladi

Adabiyot – nodir so`z san`ati

Adabiyot – atomdan kuchli. (A.Qahhor)

Sinkveyn o'quvchilarga qisqa va aniq ifodalashni o'rgatadi va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

BBB Metodi (Brainstorming, Best-Bad, and Bottom Line). BBB metodi uch qismdan iborat:

I. Brainstorming (Daqiqalar o'tkazish): O'quvchilar mavzu bo'yicha o'z fikrlarini erkin va tezda bildiradilar.

II. Best-Bad: O'quvchilar o'z fikrlarini ikkita toifaga ajratadilar: yaxshi va yomon jihatlar.

III. Bottom Line: Mavzu bo'yicha yakuniy xulosani chiqaradilar.

Misol: "Ijtimoiy tarmoqlar" mavzusida BBB metodini qo'llash. O'quvchilar avval ijtimoiy tarmoqlarni yaxshi va yomon jihatlari bo'yicha ajratadilar va oxirida mavzu bo'yicha umumiy xulosa chiqaradilar. BBB metodi o'quvchilarning fikrlarini tez va samarali ravishda yig'ish va tahlil qilish qobiliyatini oshiradi.

Blits So'rov. Blits so'rov – bu qisqa, tezkor savol-javob sessiyasidir. O'quvchilarga bir necha savollar beriladi va ular tezda javob berishlari kerak. Bu metod o'quvchilarning eslab qolish, fikrni tezda ifodalash va muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Misol: "O'zbek tilidagi" mavzusida blits so'rov o'tkazish. O'quvchilarga turli tarixiy voqealar haqida qisqa savollar beriladi va ular tezda javob berishlari kerak. Blits so'rov o'quvchilarning tezkor fikrlash va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Debat. Munozara va diskussiyalar. Munozara – bu fikrlarning qarama-qarshiligi asosida o'quvchilarni fikrlashga undovchi metoddir. Munozara orqali o'quvchilar o'z nuqtai nazarlarini himoya qilish, boshqa fikrlarni tushunishga harakat qilish va bahsda qatnashishni o'rganadilar. Adabiyot darslarida munozara mavzularini tanlashda o'quvchilarni qiziqtirgan, dolzarb masalalar tanlanadi. Masalan, "Kecha va kunduz" romanidan Quyidagi savol o'rtaga tashlanishi mumkin: Adabiyot darsida "Kecha va kunduz" romanidagi Zebi va otasi Razzoq so'fi obrazini, "O'tkan kunlar" romanida O'zbekoyim obrazini, "Urushning so'nggi" qurboni hikoyasidagi bosh qahramon Shoikromni, Asqad Muxtorning "Chinor" romanidagi vijdon azobi girdobida qolgan obraz Akbarali timsolini yoki "O'tkan kunlar" romanidagi O'zbekoyim kabi murakkab obrazlar tahlil qilinadi. "Razzoq so'fi qizi Zebining taqdirini fojia bilan tugashida aybdormi?" degan savolni o'rtaga tashlaydi. Shu kabi mavzularda munozara o'tkazish mumkin. Munozara jarayonida o'quvchilar nafaqat og'zaki nutqlarini rivojlantiradi, balki boshqalar fikriga hurmat ko'rsatishni, o'z fikrlarini aniq va asosli tarzda ifodalashni ham o'rganadilar.

Guruhli ishlar. Guruhli ishlar – o'quvchilarga birgalikda muammo yechish yoki mavzu bo'yicha fikr almashish imkoniyatini beradi. Bu metod o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi, chunki ular guruhda o'z fikrlarini aniq va

ravon ifodalashga majbur bo'lishadi. Masalan, o'quvchilarga ona tilidan bir mavzu (masalan, "Adabiyot dunyosi") bo'yicha guruh bo'lib, qisqa hikoya tuzish vazifasi beriladi. Har bir guruh a'zosi o'z fikrini qo'shadi, fikrlar almashiladi va yakuniy matnni birgalikda yozib chiqadilar. Bu ish nafaqat og'zaki, balki yozma nutqni ham rivojlantiradi, chunki guruh yakuniy matnni yozib, uni to'g'ri va ravon tarzda tahrir etadi.

Rol o'ynash (Drama metodlari). Rol o'ynash metodlari o'quvchilarga muayyan vaziyatda turli xil rollarni bajarish imkoniyatini beradi. Bu metod orqali o'quvchilar o'z nutqlarini o'zgartirishga, yangi so'zlar va ifodalarga ega bo'lishga majbur bo'lishadi. Masalan, hikoya, qissa, romanlarni o'rgangan holda, o'quvchilar o'zaro suhbatda turli rollarni o'ynab, og'zaki nutqni shakllantiradilar. Bu metod o'quvchilarni muloqotga kiritib, nutqni nafaqat to'g'ri, balki jonli va ifodali qilishga undaydi.

Yozma ishlar. Yozma ishlar – o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishga qaratilgan metodlardan biridir. O'quvchilarga turli janrlarda (hikoya, insholar, esse) yozish vazifalari berilib, ularning ijodiy fikrlashlari va ifodalanishlari rag'batlantiriladi. Masalan, "Hayotdagi eng yaxshi kuningizni tasvirlang" mavzusida insholar yozish orqali o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini aniq, tasvirlovchi va izchil tarzda ifodalashni o'rganadilar. Yozma ishlar orqali o'quvchilarning so'z boyligi kengayadi, matnni tuzish qobiliyati rivojlanadi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarni faollikka undovchi, ularning o'zaro muloqotini va fikr almashishini rag'batlantiradigan ta'lim usullari hisoblanadi. Bunday metodlar o'quvchilarga dars jarayonida mustaqil fikrlash, o'z fikrini ifodalash, boshqalar bilan bahslashish va mulohazalarini bayon qilish imkoniyatini yaratadi. Bu metodlar nafaqat o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirish, balki ularning ijodiy fikrlashini ham oshiradi. Interfaol metodlar orasida guruhlarda ishlash, rol o'ynash, munozara va diskussiyalar, taqdimotlar qilish, yozma ishlar yaratish kabi usullar o'z o'rnini topgan. Har bir metodning o'ziga xos xususiyatlari bor bo'lib, ular o'quvchilarning nutqini turli yo'nalishlarda rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarning natijalari va samarasi shundaki, interfaol metodlar o'quvchilarning nutqini faqat yozma yoki og'zaki shaklda rivojlantiribgina qolmay, ularning o'zaro hamkorlikda ishlash, fikrlarni baham ko'rish va boshqalarning nuqtai nazarini qabul qilish kabi qobiliyatlarini ham mustahkamlaydi. Shuningdek, bunday metodlar o'quvchilarning ishtiyoqini oshiradi, chunki ular darsda faollik ko'rsatishadi va o'z fikrlarini ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, ona tili darslarida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishda interfaol metodlarning o'rni beqiyosdir. Guruhlarda

ishlash, rol o'ynash, munozara, taqdimotlar qilish va yozma ishlar yaratish orqali o'quvchilar o'z nutqini ravon, aniq va ifodali qilishni o'rganadilar. Bu metodlar o'quvchilarning nafaqat nutqini, balki ijodiy fikrlash qobiliyatini ham oshiradi. Shuning uchun, ona tili darslarida interfaol metodlardan keng foydalanish o'quvchilarni o'z nutqlarini rivojlantirishga ko'maklashadi va ularning ta'lim olish jarayonini yanada samarasini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, A., Yo'ldoshev, U. (2019). O'zbek tilini o'qitish metodikasi. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Yo'ldoshev, U., Qurbonov, S. (2020). O'zbek adabiyotini o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va Texnologiya.
3. Hasanboyeva, O. (2021). Pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar. Toshkent: Noshir.
4. G'ofurov, U. (2018). Interfaol ta'lim metodlari va ularning o'zbek tili darslarida qo'llanilishi. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Rahimov, S. (2017). Innovatsion ta'lim va interfaol metodlar. Toshkent: Fan.
6. Shuhratovna, N. Y. (2024). KICHIK HAJMDAGI MATNLAR ORQALI O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(3), 273-276.